

Stockholmi Eesti Päevalehes 1966 ilmunud ülevaade ajakirjas „Pilt ja Sõna” ilmunud artiklist Punase Lageda kohta, lisaks tsitaate Nigoli raamatust ja Buki artiklist. TA Raamatukogu kartoteegi põhjal on siin digiteeritud artikli autoriks Voldemar Kures. Taga-Kaukaasia: Punase Lageda (Estosadok). Jaagup Kersten. Klaara Nahkur (sünd. Kersten). Bernhard Nahkur. Digiteeris A. Aule, kirjaviis muutmata.

Stockholmi Eesti Päevaleht (nr. 188), 17. august 1966, lk. 2

Eesti asundus Punasel Lagedal

Tsaari-Venemaal oli rohkesti eesti asundusi. Pastor A. Nigol ja Samuel Sommer, kes olid enne iseseisvust tuntud kui isikud, kes tegelesid eestlastega väljaspool kodumaad, väitsid, et üks kuuendik eesti rahvast elab väljaspool kodumaad ja et kogu Vene riigis on 318 eesti asundust ja hulk asupaiku. Sellises sõnastuses algab sissejuhatus raamatule, mille 1918. a. välja August Nigol pealkirja all „Eesti asundused ja asupaigad venemaal”. Olgu kohe märgitud, et A. Nigol mõrvati enamlaste poolt Arhangelskis oktoobripöörde järel. Eesti asundusi oli Peterburi kubermangus, Pihkva ja Novgorodi kubermangus, edasi Tveri, Moskva, Kaluga, Orelli ja Mohilevi piirkonnas. Järgnesid Volga äärsed asundused Simbirski, Samara ja Ufa kubermangus.

Edasi loetleb A. Nigol oma raamatus eesti asundused Kirde-Venemaa ringkonnas: Kostroma, Jaroslavi, Vologda, Vjatka, Permi, Orenburgi kubermangus. Järgneb Siberi ringkond, kus eestlasi asus Omski kubermangus, Akmolinski maakonnas, Tobolski, Tomski ja Altai kubermangus, Jenissei kubermangus ja Jaapani mere ääres. Järgnes Lõuna-Venemaa ringkond, kus olid rikkad eesti asundused Krimmis, Põhja-Kaukaasias ja Lõuna-Kaukaasias. Eesti asundusi oli ka Lätis.

Vene revolutsiooni hävitav maru likvideeris peagu kõik eesti kolooniad Venes, ka kaugemad Siberi asundused. Krimmi ja Kaukaasia eesti kolooniad said Vene kodusõjas raskesti kannatada. Nappide teadete kohaselt, mis aegajalt ilmuvad okupeeritud Eesti ajakirjanduses, on eesti asunike järeltulijaid säilinud Kaukaasias ja Krimmis. Need eestlased kõnelevad emakeelt ja nende laulukoorid on külastanud okupeeritud Eestis toimunud üldlaulupidusid.

Ajakirja „Pilt ja Sõna” juunikuu numbris ilmus H. Treimanni ja A. Visti allkirju kandev artikkel pealkirja all „Kilde Punaselt Lagedalt”, milles kõneldakse seal elavaist eestlasist. Artiklist loeme: „Kui esimesed kreeka asunikud ületasid Kaukasuse peaaheleku, nägid nad punakat lagendikku. Orgu katvad sõnajalad olid sügise embuses närbunud ja nii saidki nad mägiparadiisi ristiisadeks. Viljapuudesse ja kastanitesse uppuv Punane Lage on säilitanud selle nimetuse oma kolonistide vapura teekonna mälestuseks. Tagasihutatud maa-puudusest, hulkusid mööda Venemaad „töötatud maa” otsingul eesti talupoegade saadikud, kirjutas omal ajal vene geograaf Jefremov ühes oma raamatus. Ja nii nihkus osa eestlaste päriskodu Läänemere äärest Musta mere äär-

de, sest seal oli vaba maad. Osa neist valisid välja kohad Põhja-Kaukaasias, teised ületasid Kaukaasia peaaheleku ja asusid kreeklaste naabrusesse, neli kilomeetrit ülespoole mööda Mzõmta jõge. Nii sündis seal 1886. a. eesti küla Esto-Sadok (Eesti Aiake). Kujunes kahe kauge rahva — kreeklaste ja eestlaste esindajate ebatavaline naabrus, kirjutab Jefremov eesti küla tekkimisest Punasele Lagedale.

Esimesed asunikud tulid ratsa ja jalgsi üle mägede. Ühtki ühendusteed Punase Lagedaga siis veel polnud. Põllutööriistu ega mingisugust kraami ühes tuua polnud võimalik. Elati puuõõnsustes või telkide all, kuni hurtsikud ehitati. Toiduks oli metsloomaliha ja puuvili. Sarapuudest ja pirnipuudest oli siin kõige paremaid sortisid, sest Kaukaasia alistamiseks peetud sõja lõpuni elasid siin tsherkessid, kes olid osavad aednikud, kirjutas Villem Buk 1913. a. koguteoses „Oma Maa”.

Ja oligi see enne mägilaste-tsherkesside maa. Kuid pärast 60 aastat kestnud Kaukaasia sõja lõppu asustas vene väejuhatuse mägilased ümber tasandikule (1864. a.). Mägikülad jäid tühjaks. Esimesed katsed neid taasasustada läksid luhta. Siia toodi „vabastatud” talupoegi Tuula ja Kaluuga alt. Aga võta näpust: tatar ei kasva, maa on kivine, põõsad okkalised, loodus arusaamatu. Aastakaks elati ja anti jalgadele valu. Siis prooviti siia elama panna terveid abielus soldatite roodusid — sama tulemus. Lõpuks otsustati Lääne-Kaukaasia asustada „muulastega” — kreeklaste ja armeenlastega, kes massiliselt põgenesid Türgist repressioonide pärast. Viis-kuus aastat hiljem lisandusid neile eestlased. Nii sai endale paljude teiste kaukaasia külade kõrval uued elanikud ka Punane Lage”. Nii „Pilt ja Sõna” artikli sissejuhatus.

Edasi jutustatakse kirjutuses vanast eestlasest Jaagup Kerstenist, kes on Punasel Lagedal tuntud mesinik, sest selles asunduses peetakse rohkesti mesilasi. A. Kersten elavat Esto-Sadokis. Ta olevat nüüd pensioneeritud. 45 aastat tagasi oli A. Kersten põdenud tuberkuloosi. „Ta võttis lehma ja püssi kaasa, läks suveks kõrgmäestiku alpiaasadele ja hakkas seal elama. Niipalju kui lehm lüpsis, jõi noor Jaagup ära. Aga päevas tegi see välja oma 10 liitrit. Püss andis praeks linde ja loomi, hõre mägestikuõhk tegi kopsumahu suureks ja sügisel tuli ta mägedest alla, lehm käekõrval ja ihu tervisest pakatamas.”

Siis oli Jaagup Kersten hakanud mesilasi pidama. Selgus, et hallid kaukaasia mesilased on kesk-vene mesilastest palju usinamad. Tema mesila kujunes aastate jooksul nii suureks, et ta hakkas mesilinde saatma ka Bulgaariasse, Poolasse, Rumeeniasse, ka Saksamaale ja Prantsusmaale. Tema poolt aretatud mesilaste tõug oli suurepärane.

Algul kolhoseeriti Esto-Sadok ja hiljem tekkis sinna sovhoos. Punase Lageda mesila sai nii kuulsaks, et selle vastu hakkas huvi tundma üleliiduline mesindusinstituut. J. Kersten aretas mesilaste tõugu edasi ja hakkas tegelema ka mesilasema toitepiima kogumise ja turustamisega. Ta tegelevat sel alal ka veel praegu pensionärina. Tema tütar Klaara Nahkur olevat samuti mesinik ja tema abikaasa Bernard Nahkur peab sama ametit. Teistest eestlastest ajakirja „Pilt ja Sõna” artiklis ei kõnelda.

A. Nigol kirjutab oma eelmainitud raamatus: „Krimmi eesti asundused on kõige rikkamad. Talude läbistikune väärtus oli enne sõda (1915) 20—30 000 rubla, umbes nagu meie Saaremaa mõisad. Paaril eestlasel on juba oma automobiil. Iga küla väärtus on liikumata varandusega vähemalt pool miljonit rubla. Peale nisu külvatakse ka otri ja mõnda muud vilja. Üldine mulje jääb Krimmi asundustest võõrale hea.

Eestlased said Krimmi ja Samaraga kõige varemini tuttavaks ja sinna on ka esimesed eesti väljarändajad läinud. Kaukaasiasse aga umbes 15—20 aastat hiljem. Seda lugu tuleb kahetseda. Olgu küll, et eestlased on jõudnud Krimmis ja Samaras ilusa kodu luua, aga mõlemad on lagendikud, kus tihti mitmekümne versta peal muud ei näe kui maad ja taevast, ei ühtegi puud ega põõsast, mäge ega orgu, järve ega jõge. Kaukaasia loodus on aga väga mitmekesine, tihti suurepärase ja paradiisliku iluga. Kaukaasiasse on eestlasi ka suuremal arvul voolanud — neid on siin ligi 6000 hinge. Kaukaasias rännates ja eesti asundusi vaadates tuled tahtmata mõttele: kahju, väga kahju, et aasta 30—40 eest ühtegi väljarändamise korraldajat ega nõuandjat ei olnud. Kaukaasias võiks palju rohkem eesti asundusi olla ja need, kes Siberi lagendikele ja Vologda metsadesse on läinud, neil oleks Kaukaasias küllalt ruumi olnud ja siin oleks igatahes parem elada ja kultuuritööd teha olnud kui mujal.”

Nii kirjutas A. Nigol 1918. aastal ilmunud raamatus. Käsikiri oli kindlasti varem valminud. Tema arvamine pidas hiljem paika. Siberi asundused ja ka teised eestlaste kolooniad hävitati täiesti. Kaukaasias on aga rühm eestlasi pool sajandit endise tsaaririigi territooriumil mässanud marule vastu pidanud. Kui palju neid seal veel on, pole täpselt teada. Kaukaasia endistes asundustes elavad eestlased kasvatavad peamiselt puuvilja.

Fakt.